

NZS UG podczas święta 3 Maja 1981 r. w Gdańsku pod pomnikiem króla Jana III Sobieskiego, fot. Leszek Biernacki

POKOLENIA PRZEMIAN 1980–2020

w 40. rocznicę powstania
Niezależnego Zrzeszenia Studentów

The generations of changes 1980–2020
on the 40th anniversary of the Independent Students' Association

Dekada lat 70.

powstanie niezależnych ruchów opozycyjnych

Studenci - członkowie SZSP na spotkaniu z Edwardem Gierkiem (I sekretarzem PZPR). Fot. Jacek Wojszo/Ze zbiorów Fundacji CDCN

W połowie lat 70 skończył się „cud gospodarczy” PRL a serwilistyczne gesty władz PZPR – np. order Virtuti Militari dla Breżniewa (I sekretarza Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego) budziły powszechne oburzenie. Na zdjęciu, drugi z lewej I sekretarz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) Edward Gierek – główny autor kryzysu politycznego i zapaści ekonomicznej PRL – wraz z członkami Socjalistycznego Związku Studentów Polskich (SZSP) – którego struktura i zadania wzorowały się na modelu sowieckim. Innych organizacji studenckich wówczas nie było.

Pictured second from the left: the First Secretary of the Polish United Workers' Party (PZPR) – the main author of the political and economic collapse of the People's Republic of Poland, with the members of the Socialist Association of Polish Students (SZSP), which was based on the Soviet model.

W reakcji na drażniące podwyżki żywności wybuchły w Polsce strajki robotników, Radom 1976 r./Archiwum IPN

Na strajki robotników władze odpowiedziały brutalną pacyfikacją, Radom 1976 r./Archiwum IPN

Z inicjatywy Jana Olszewskiego (obrońcy w procesach opozycjonistów, późniejszego premiera RP) powstał na przełomie 1975/1976 List 59 podpisywany przez intelektualistów polskich protestujących przeciwko zmianom w Konstytucji PRL, zwłaszcza wpisaniu do niej kierowniczej roli PZPR i wieczystego sojuszu z ZSRR. Późniejsza pomoc prześladowanym robotnikom Radomia i Ursusa przekształciła się w KOR – Komitet Obrony Robotników. W odwecie za strajki z pracy zwolniono w Radomiu 939 osób, w Ursusie 180. Większość z nich brutalnie pobito.

On the initiative of Jan Olszewski (leading defense attorney in political trials, later Prime Minister of the Republic of Poland), at the turn of 1975/1976, the Letter of 59 was signed by Polish intellectuals protesting against changes in the Constitution of the People's Republic of Poland, especially the inclusion of the steering role of the Polish United Workers' Party (PZPR) and the perpetual alliance with the USSR.

„Trzeba było wyjść na ulice i zrobić swoją robotę, żeby skończyć z oprawcami i komuną.”

– Stanisław Kowalski, prezes Stowarzyszenia Radomski Czerwiec'76.

The later assistance to the persecuted workers of Radom and Ursus was transformed into the Workers' Defence Committee (KOR). In retaliation for the strike, 939 people were dismissed from work in Radom, 180 in Ursus. Most of them were brutally beaten.

Czarny Marsz, 15 maja 1977 r.
Ze zbiorów Fundacji CDCN

Po zabójstwie studenta Uniwersytetu Jagiellońskiego Stanisława Pyjasa, za które odpowiedzialna była Służba Bezpieczeństwa, 15 maja 1977 odbył się w Krakowie tzw. Czarny Marsz. Pod Wawelem odczytano deklarację o utworzeniu Studenckiego Komitetu Solidarności (SKS). Celem SKS było utworzenie autentycznej i niezależnej organizacji studenckiej, „by przymus zastąpić autentyczną solidarnością i budową prawdziwych więzi”.

In the aftermath of the murder of Stanisław Pyjas, a Jagiellonian University student, for which the communist Secret Service was responsible, the so-called Black March took place in Cracow on May 15, 1977. A declaration on the creation of the Student Committee of Solidarity (SKS) was read at the foot of Wawel Hill. The aim of the SKS was to create an authentic and independent student organization.

The yard in the house at 7 Szewska Street, where the body of Stanisław Pyjas – oppositionist, collaborator of Workers' Defence Committee (KOR), student of Polish Philology at the Jagiellonian University – was found.

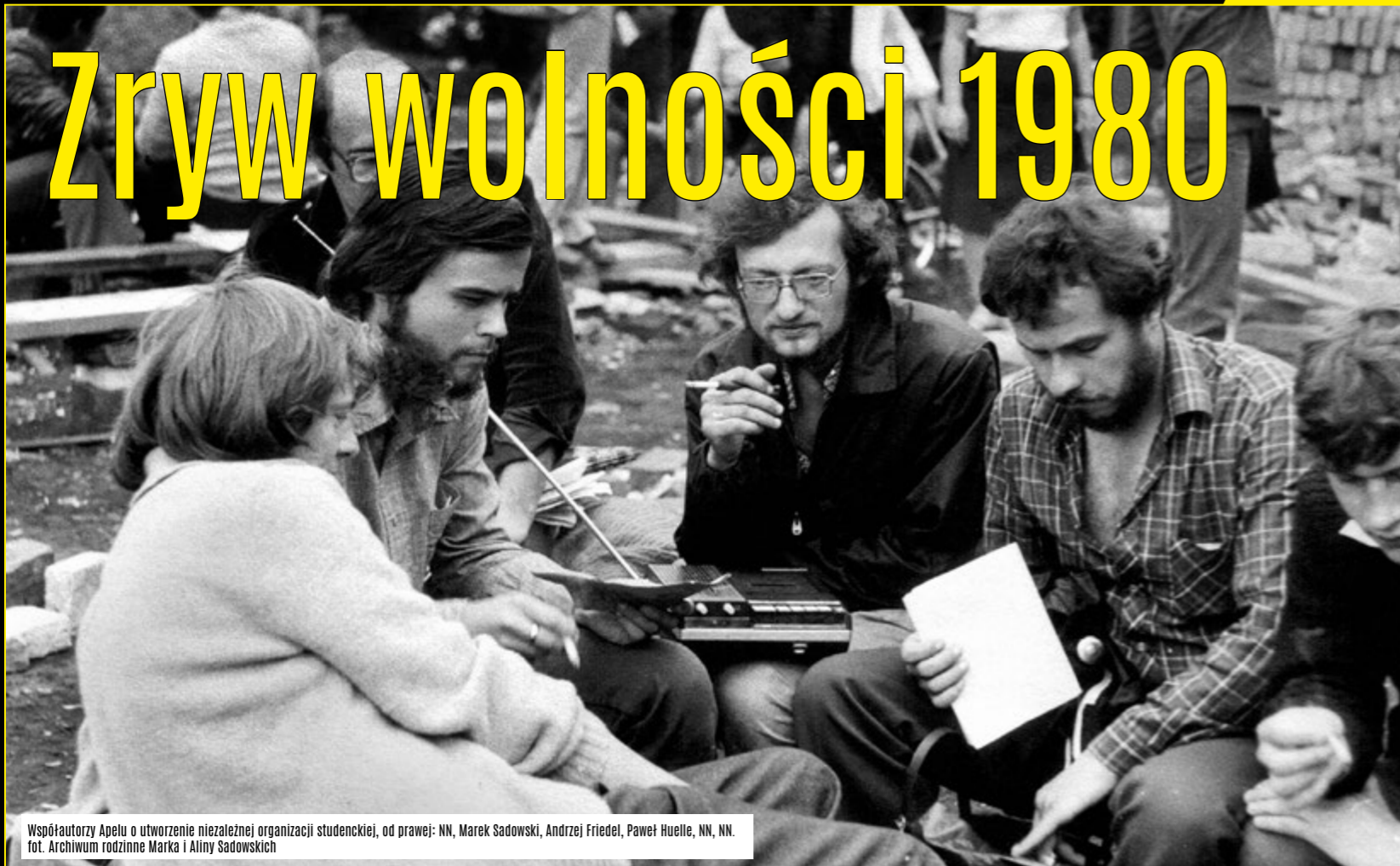

Kraków, Szewska 7, obok istniejąca dziś tablica pamiątkowa
Ze zbiorów Fundacji CDCN

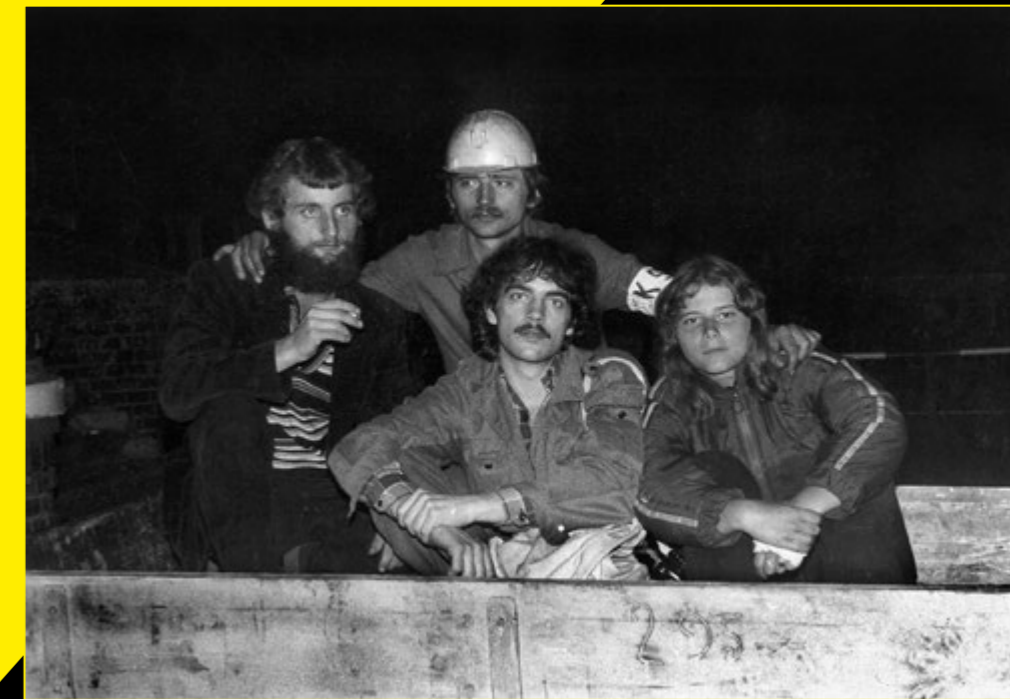

Podworzec w kamienicy przy ulicy Szewskiej 7, gdzie znaleziono ciało opozycjonisty, współpracownika KOR, studenta V roku Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Stanisława Pyjasa.

Zryw wolności 1980

Współautorzy Apelu o utworzenie niezależnej organizacji studenckiej, od prawej: NN, Marek Sadowski, Andrzej Friedel, Paweł Huelle, NN, NN.
fot. Archiwum rodzinne Marka i Aliny Sadowskich

Strajk w sierpniu 1980 r. w stoczni, od lewej: Mieczysław Chełminiak, Michał Zajęc z komitetu strajkowego Stoczni Gdańskiej, współzałożyciel NZS Leszek Biernacki, NN
fot. archiwum Leszka Biernackiego

27 sierpnia 1980 r. przed bramą nr 2 Stoczni im. Lenina w Gdańsku kilku studentów ogłosiło apel popierający 21 postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego, w którym napisali także: „Domagamy się utworzenia niezależnej, samorządnej organizacji studenckiej [...], mogącej stać się autentyczną reprezentacją wszystkich studentów, bez względu na ich poglądy polityczne”.

Burst of freedom - 1980

On August 27, 1980, in front of gate No. 2 of the Lenin Shipyard in Gdańsk, students of the University of Gdańsk declared their support of the 21 demands of the Interfactory Strike Committee. In their appeal, they also wrote: “We demand the creation of an independent, self-governing student organization [...] which would become an authentic representation of all students, regardless of their political views”.

Spotkanie założycielskie NZS UJ, wrzesień 1980 r.
Ze zbiorów Fundacji CDCN

Walka o rejestrację NZS

We wrześniu 1980 r. odbywa się zebranie przedstawicieli Tymczasowych Komitetów Założycielskich Niezależnego Zrzeszenia Studentów z inicjatywy działaczy krakowskiego i poznańskiego Studenckiego Komitetu Solidarności oraz Akademickiego Biura Interwencji w Domu Studenckim Politechniki Warszawskiej. Ustalono ogólnopolski charakter organizacji oraz obowiązywanie wspólnego statutu.

Miesiąc później Przedstawiciele Ogólnopolskiego Komitetu Założycielskiego NZS (OKZ NZS) składają w Sądzie Wojewódzkim w Warszawie wniosek „O zarejestrowanie Niezależnego Związku Studentów”. Władze odrzucają wniosek.

Fight for NZS registration

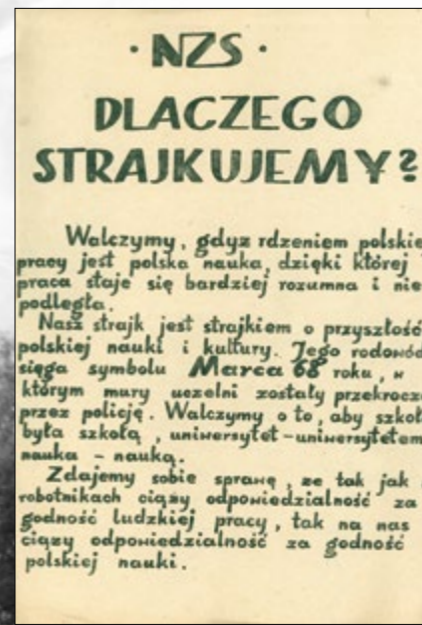
In September 1980, a few weeks after the official end of the workers' strike in Gdańsk, on the initiative of activists from the Cracow and Poznań Student Committee of Solidarity (SKS) and from the Academic Intervention Office, a meeting of representatives of the Provisional Founding Committees of the Independent Students' Association took place. The nationwide character of the organization and common statute were established.

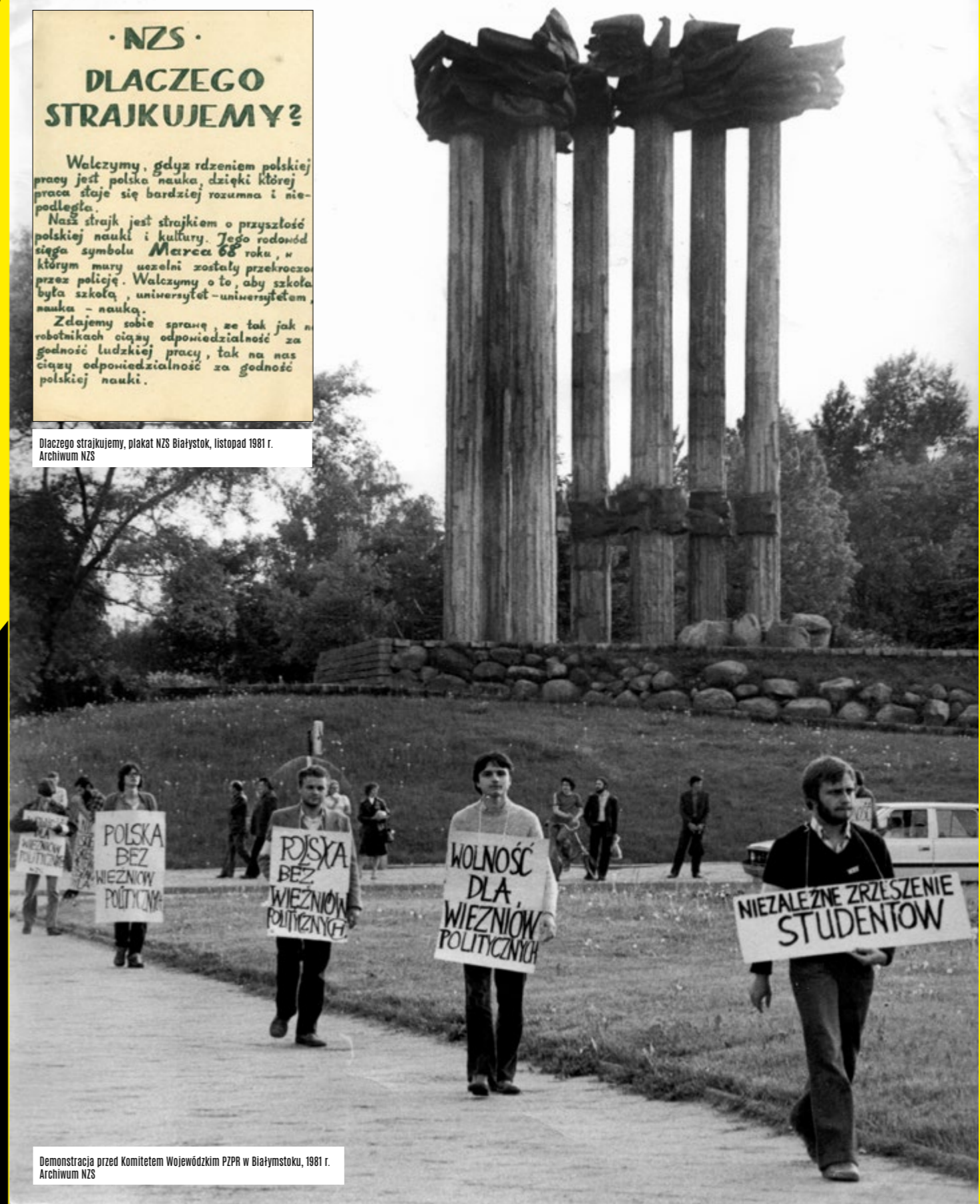
Strajk na Uniwersytecie w Łodzi, 1981 r.
Archiwum NZS.

Strajk „radomski” na Wydziale Humanistycznym UG, listopad 1981 r.,
fot. Leszek Biernacki

Dlaczego strajkujemy, plakat NZS Białystok, listopad 1981 r.
Archiwum NZS

Demonstracja przed Komitetem Wojewódzkim PZPR w Białymstoku, 1981 r.
Archiwum NZS

Strajki studenckie

Wskutek odmowy zarejestrowania związku 21 stycznia 1981 r. rozpoczyna się najdłuższy okupacyjny strajk studencki w Europie. Zgłoszono 47 postulatów dotyczących całego środowiska oraz kwestii ogólnospołecznych: przede wszystkim rejestracji Niezależnego Zrzeszenia Studentów, niezależności i autonomii uczelni, zerwania z obowiązkowością przedmiotów „politycznych”, swobody wyboru nauki języka obcego, likwidacji praktyk robotniczych, reformy studium wojskowego, zakazania wstępu na teren uczelni MO i SB, swobody w otrzymywaniu paszportu, zapewnienia wolności słowa, ograniczenia cenzury, nierepresjonowania za poglądy, nowych pozbawionych fałszerstw podręczników historii, swobodnego świętowania rocznic patriotycznych, zwolnienia więźniów politycznych, ukarania winnych nadużyć funkcjonariuszy MO i SB.

Student strikes – February 1981

On 20 October 1980, representatives of the National Founding Committee of Independent Students' Association (OKZ NZS) submit to the Regional Court in Warsaw an "Application for registration of the Independent Self-Governing Students' Trade Union". As the authorities refuse, on 21 January the longest 29-day occupational student strike in Europe begins.

Strajk na Uniwersytecie Łódzkim, 1981 r.
Archiwum NZS.

Strajk „radomski” na Wydziale Humanistycznym UG, listopad 1981 r.,
fot. Leszek Biernacki

Plakaty NZS w Krakowie, ul. Gołębia, 1981 r.
Ze zbiorów Fundacji CDCN

Pierwsza rejestracja

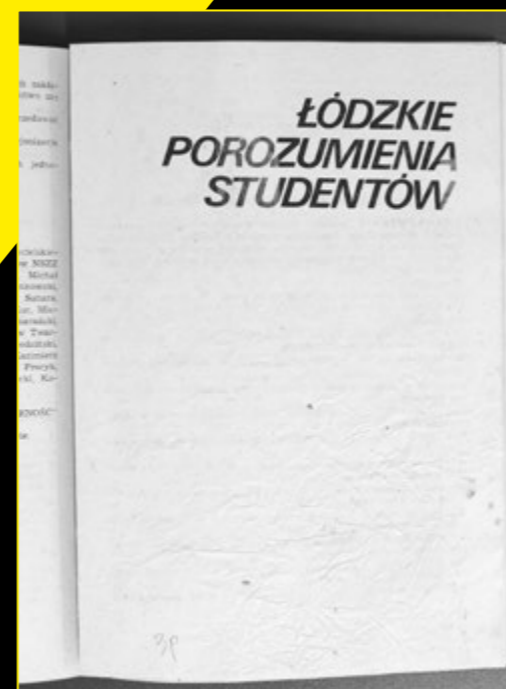
Strajk na Uniwersytecie Łódzkim, 1981 r.
Archiwum NZS.

17 lutego 1981 władze zdecydowały się na zarejestrowanie NZS, co otworzyło drogę do podpisania porozumień ze strajkującymi w Łodzi – dzień później, 18 lutego 1981. Gwarantowało ono m.in. możliwość wyboru lektoratów (do tej pory obowiązkowy był j. rosyjski), wydłużało okres studiów do 5 lat i gwarantowało poprawę warunków socjalno-bytowych studentów. Jednak porozumienie łódzkie nie spełniało wszystkich oczekiwań środowiska akademickiego, zwłaszcza w zakresie autonomii uczelni i praw człowieka.

First registration

On February 17, 1981, the authorities decided to register the Independent Students' Association (NZS). The approval paved the way for signing agreements with the strikers in Łódź – a day later, on February 18, 1981.

Strajk na Uniwersytecie Łódzkim, 1981 r.
Archiwum NZS.

13 grudnia

Studenci w stoczni po ogłoszeniu stanu wojennego, 1981 r.
Archiwum NZS

Poznań, 1981 r.
Archiwum NZS

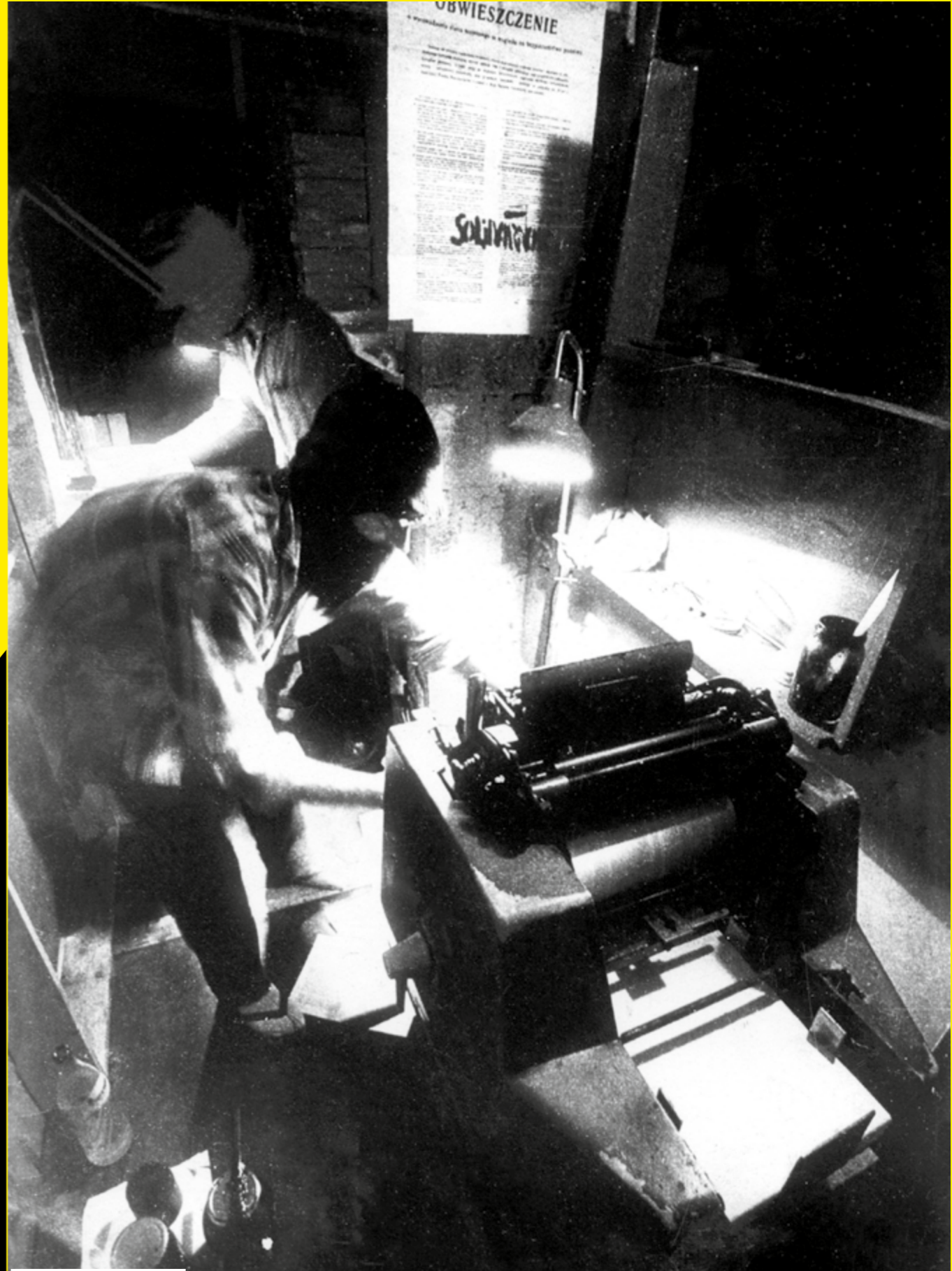

Gdańsk, 1981 r.
Archiwum NZS

Po rozwiązaniu struktur NZS działacze i studenci aktywnie włączyli się w podziemne struktury „Solidarności” i „Solidarności Walczącej”, m.in. przy organizacji druku i kolportażu. Powstawały zdecentralizowane, zakonspirowane grupy NZS, wydawano pisma podziemne (m.in.: „CIA”, „Indeks”, „Kontra”, „Na Indeksie”, „Nurt”, „Podaj Dalej”, „Przegląd Akademicki”, „Serwis Informacyjny Akademickiego Ruchu Oporu”). Część działaczy uczestniczyła w pracach Samorządu Studenckiego. Pod koniec lat 80. członkowie NZS-u włączyli się aktywnie w kształtowanie nowej rzeczywistości – organizowano happeningi, protesty, demonstracje uliczne.

On 5 January 1982, the martial law authorities banned the Independent Students' Association (NZS); all its academic organizations and agencies were dissolved. The NZS members began to operate in the underground.

Podziemna drukarnia, Kraków 1986 r.
Ze zbiorów Fundacji COGN

Po wprowadzeniu stanu wojennego wielu studentów dołączyło do strajkujących robotników, NZS wspólnie z NSZZ „Solidarność” organizowało protesty na uczelniach. Wielu działaczy NZS zostało internowanych – łącznie do końca 1982 internowano 410 członków NZS. Po 13 grudnia 1981 działacze NZS organizowali strajki na uczelniach i brali udział w demonstracjach. Popularną formą manifestacji było wystawianie świeczek w oknach akademików 13 dnia każdego miesiąca (dzień wprowadzenia stanu wojennego) lub bojkot zajęć. 5 stycznia 1982 r. władze stanu wojennego zdelegalizowały NZS, a wszystkie jego organizacje uczelniane i agendy zostały rozwiązane. Członkowie NZS rozpoczęli działalność w konspiracji.

Ponowna rejestracja NZS-u

Lublin, Plac Marii Skłodowskiej-Curie, czerwiec 1989 r.
Archiwum NZS

Wiosną 1988 r. w Krakowie, Gdańsku, Warszawie odbyły się strajki solidarnościowe połączone z kierowanymi przez NZS różnymi formami protestów we wszystkich ośrodkach akademickich. W Gdańsku w 1989 zostały wybrane nowe, jawne władze krajowe. Pierwszy semestr roku akademickiego 1988/9 był okresem najważniejszych środowiskowych działań NZS na uczelniach – zakończonych ogólnopolskimi styczniowymi wystąpieniami o zmianę ustawy o szkolnictwie wyższym i ponowną rejestracją NZS. Dziś NZS działa w około 50 uczelniach i skupia w przybliżeniu ok. 5 tysięcy studentów.

Re-registration of NZS

In March 1989 the NZS National Coordination Commission decided to apply for re-registration. Rejection of the application by the Regional Court in Warsaw caused a wave of protests at universities all over the country. It was not until the government of Tadeusz Mazowiecki – 22 September 1989 – that the Independent Students' Association (NZS) was re-legalized.

Demonstracja w rocznicę rejestracji NZS-u, 17 lutego 1989, Obecnie Plac Niezależnego Zrzeszenia Studentów - Manifestacja „Wolne szkoły - wolne uczelnie”

Demonstracja w rocznicę rejestracji NZS-u, 17 lutego 1989, Obecnie Plac Niezależnego Zrzeszenia Studentów - Manifestacja „Wolne szkoły - wolne uczelnie”

ZAANGAŻOWANY
IS INVOLVED

JAKI JEST WSPÓŁCZESNY NZS?

THE CONTEMPORARY NZS MEMBER

Ogólnopolska akcja „Studiuje-głosuję”

W ramach kształtowania świadomości obywatelskiej powstała między innymi akcja „Studiuje-głosuję”. NZS chce wpłynąć na zwiększenie aktywności obywatelskiej wśród studentów. Przedstawiciele organizacji uczestniczą w posiedzeniach komisji sejmowej, stanowią reprezentację na obchodach rocznic państwowych oraz kontynuują tradycje pierwszych działaczy.

fot. Andrzej Stawiarski

Odślonienie pomnika upamiętniającego Stanisława Pyjasa.

We wtorek 7 maja 2019 roku, w rocznicę śmierci studenta zamordowanego przez służby komunistyczne, odsłonięto pomnik przy domu studenckim „Żaczek”. W uroczystości wzięli udział m.in. prof. Piotr Gliński, wicepremier i minister kultury i dziedzictwa narodowego, przedstawiciel Prezydenta RP, przedstawiciel NZS, przyjaciele zamordowanego.

Ogólnopolski Konkurs Fotografii Studenckiej fot. Marcin Zieliński

NZS zapoczątkował „Prawie Kino”, „Ogólnopolski Konkurs Fotografii Studenckiej” czy spotkania studentów z byłymi działaczami Niezależnego Zrzeszenia Studentów lub znanymi osobami ze świata kultury i świata biznesu.

Ma on prowokować do myślenia i wychodzenia poza horyzonty oraz stawania się katalizatorem społeczności lokalnej, który będzie inicjował dyskusje na różnych płaszczyznach.

AKTYWNY I CIEKAWY
IS ACTIVE AND INTERESTED

Drogowskazy Kariery, fot. Agata Hułas

MYŚLĄCY PERSPEKTYWICZNIE
IS FORWARD-THINKING

4 akcje „Studenci Sadzą Las” fot. Agata Hułas

CHCĄCY SIĘ ROZWIJAĆ
WANTS TO DEVELOP HIS SKILLS

Konkurs Konstrukcji Studenckiej fot. Dominika Lazarowicz

Działalność w NZS-ie to szansa na naukę kompetencji miękkich, polepszenia umiejętności pracy w grupie, zarządzania projektami, a przede wszystkim wychodzenia z własną inicjatywą. Rozwój osobisty studentów wspiera projekt „Drogowskazy Kariery”, „Konkurs Konstrukcji Studenckich KOKOS” i „Studencki Nobel”. NZS chce w ten sposób motywować młodych, ambitnych ludzi do sięgania po swoje marzenia.

Promowanie działalności ekologicznej jest dosyć młodą inicjatywą w strukturach Niezależnego Zrzeszenia Studentów, jednak w roku akademickim 2018/2019 w ciągu 4 akcji „Studenci Sadzą Las” we współpracy z Lasami Państwowymi udało się posadzić ok. 12000 drzew. Poza sadzeniem drzew odbywają się również wykłady na temat ekologii i dbania o środowisko.

JAKI JEST WSPÓŁCZESNY NZS?

The contemporary Nzs member

NIOSĄCY POMOC
IS HELPING PEOPLE

Ogólnopolska akcja „Wampirjada”
fot. Marcin Zieliński

Dobroczynność to jedno z naszych priorytetów. Zalicza się niej flagowa i najbardziej znana akcja ogólnopolska „Wampirjada” - projekt, promujący bezinteresowne pomaganie innym poprzez oddawanie krwi, zapisy do bazy potencjalnych dawców szpiku oraz szerzenie idei ratowania życia. W roku akademickim 2018/2019 11018 osób oddało krew, 14838 osób zarejestrowanych, w ramach akcji na 42 uczelniach i w 17 miastach!

Ogólnopolska akcja „Wampirjada”, fot. Agnieszka Kardasz

Nzs działa na terenie 32 uczelni w 16 największych miastach w Polsce, zrzeszając 3 tysiące studentów.

ZAINTERESOWANY OTOCZENIEM
IS INTERESTED IN THEIR ENVIRONMENT

Nzs stanowi realny głos studentów na uniwersytetach. W ramach tego miało miejsce wystosowanie oświadczeń w sprawie pseudonauki na uniwersytetach, czy też płatnych praktyk studentów farmacji. W 2015 roku zainicjował akcję „Żłobki na Uczelniach”, która przyczyniła się do poprawy sytuacji studentów-rodziców na ich Alma Mater.

PROWADZĄCY DIALOG
- INITIATES DIALOGUE

Zespół Doradczy ds. Studenckich, fot. Z archiwum MNiSW

Nzs zapraszany jest na posiedzenia podkomisji stałej ds. szkolnictwa wyższego oraz komisji nauki, edukacji i młodzieży. Z inicjatywy Nzs w 2019 roku został powołany Zespół doradczy ds. Studenckich przy Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ponadto Nzs był jednym z głównych sygnatariuszy środowisk obywatelskich podpisujący list intencyjny dla powołania Rady Dialogu z Młodym Pokoleniem przy Przewodniczącym komitetu ds. Pożytku Publicznego w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Studenci prowadzą również akcję społeczną na swoich uczelniach w ramach Organizacji Uczelnianych Nzs.

Krajowy Zjazd Delegatów Nzs w Gdańsku, czerwiec 2019

Patrycja Serafin

Przewodnicząca Zarządu Krajowego NZS (2018/2019 i 2019/2020 r.).

Chairman of the National Board of NZS

Niezależne Zrzeszenie Studentów jest ponadczasową organizacją. Czasy się zmieniają i świat idzie szybko do przodu. NZS wyróżnia się w tym narastającym pośpiechu i skupia osoby, które nie chcą, by życie przeszło obok nich. Zależy im, by mieć wpływ na zmieniającą się rzeczywistość. Współcześnie NZS skupia studentów, którzy pracują nad własnym rozwojem nie zapominając przy tym o tych, którzy potrzebują pomocy. Wyróżnikiem tej organizacji są ludzie, którzy ją tworzyli i ciągle budują, niezależnie czy działali w NZS 40, czy 20 lat temu. Nie stanowi to bariery w angażowaniu się w życie organizacji i pomoc jej aktualnym członkom. Niezależne Zrzeszenie Studentów ma bogatą historię i zaszczytem jest kultywowanie tradycji zrzeszenia z taką przeszłością. Współcześnie organizacja pozwala na samorozwój, podróżowanie i kontakty z ludźmi, którzy myślą podobnie. Nie żałuję żadnej minuty, którą spędziłam przy pomaganiu i działaniu w NZS-ie i uważam, że nigdzie nie zdobyłabym takiej praktyki. Spotkania z byłymi działaczami pokazują, że nasze zaangażowanie ma realną siłę sprawczą.

Independent Students' Association (NZS) is a timeless organization. Nowadays, NZS gathers students who want to selflessly help others and to engage in the activities of the student government. The distinguishing feature of this organization are the people who created it and are constantly building it, regardless of whether they were active in NZS 40 or 20 years ago.

Koordynator projektu: Adam Kalita - Stowarzyszenie NZS 1980
współpraca: Milena Adamczyk - NZS
Koncepcja, projekt graficzny, skład: Paweł Zechenter

Agnieszka Romaszewska-Guzy

Rzecznik Ogólnopolskiego Komitetu Założycielskiego NZS (1980 r.). Po wprowadzeniu stanu wojennego internowana.

Spokesperson of the NZS National Founding Committee. Interned during martial law.

Na początku nie mieliśmy absolutnie nic, ani pomieszczeń ani pieniędzy (w odróżnieniu od naszych prosystemowych konkurentów z Socjalistycznego Zrzeszenia Studentów Polskich (zwanego przez nas Zsysem)). Później były kolejne strajki, walka o rejestrację NZS i o zmianę Ustawy o Szkolnictwie Wyższym. W listopadzie 80. ograniczony strajk okupacyjny w pałacu Kazimierzowskim na UW, potem strajk tzw. łódzki, który zakończył się rejestracją Zrzeszenia. Z dumą nosiliśmy nasze pierwsze ogromne znaczki „NZS” zrobione z jakiegoś dziwnego tworzywa.

Czemu tam byłam? Nie wchodziło w grę bym NIE była. Chciałam mieć wpływ na otaczającą rzeczywistość, a taka możliwość pojawiła się wraz z „Solidarnością”. Chciałam zrobić coś dla Polski (jak by to górnolotnie nie brzmiało). NZS to była wielka szkoła życia i demokracji, ale i wielka szkoła koleżeństwa i solidarności. Bardziej bezkompromisowy i prostolinijny niż „dorosta” „Solidarność” – trzymała się wartości. To my organizowaliśmy marsze w obronie więzionych za przekonania kapeenowców, nie zważając czy popieramy KPN czy nie. Jak na dzisiejsze czasy NZS 1980-81 był nie do zniesienia pluralistyczny. Kłóciliśmy się straszliwie i nawet podgryzali, ale byliśmy też szalenie ideowi. I ta taka prosta, niesekciarska, szczerza ideowość była znakiem rozpoznawczym NZS. NZS nie był też „pieszczoszkami” tamtych czasów, stał trochę z boku. To powodowało, że musieliśmy się nauczyć, jak przetrwać na własną rękę, jak działać w świecie „dorosłych”.

At the beginning we started from scratch, we had neither offices nor money (as opposed to our pro-system competitors from the Socialist Association of Polish Students). Then there were further strikes, a fight for NZS registration and for the amendment of the Act on Higher Education. First, in November 80, a limited occupation strike in the Kazimierzowski Palace at the University of Warsaw, then the so-called “Łódź strike”, which ended with the registration of the Association. We proudly carried our first huge „NZS” badges made of some strange plastic materials. Why was I there? There was no option for me NOT to be there. I wanted to have an impact on the surrounding reality, and such possibility appeared with “Solidarność”. I wanted to do something for Poland (however high-flown it may sound). NZS was a great school of life and democracy, but also a great school of camaraderie and solidarity. It was more uncompromising and straightforward than the “grown-up” “Solidarność”- it held on to values. It was us who organised marches in defence of the imprisoned members of the Confederation of Independent Poland (KPN), regardless of whether we shared their convictions or not. We did not like poor compromises, but extremes – although there could be room for almost everyone – were marginal. From today’s perspective, NZS 1980-81 was unbearably pluralistic. To make this story not too over-sentimentalised, we have to admit that we quarrelled terribly, tearing each other apart at times, but we were also crazy idealists. And this simple, non-sectarian, sincere ideology was, I dare say, the hallmark of NZS. NZS was not a “pet” of those times, it was a bit on the side. This meant that we had to learn how to survive on our own, how to act in the world of “grown-ups”.